

Cite: Chugunov, Igor, Liubchak, Iryna, Vatulov, Andriy & Chugunov, Valeriy (2026). Derzhavni finansy u systemi rezylentnosti suspilnoho rozvytku [Public Finances in the Social Development Resilience System]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 2 (64), 133—147. <https://doi.org/10.15407/dse2026.02.133>

<https://doi.org/10.15407/dse2026.02.133>

УДК 336.143:316.42

JEL Classification: E60, E62, H60, H61

ІГОР ЧУГУНОВ, д-р екон. наук, проф., член-кор. НАН України, зав. каф. фінансів

Державний торговельно-економічний університет

02156, Україна, м. Київ, вул. Киото, 19

E-mail: chugunov055@gmail.com;

ORCID: 0000-0002-3612-7236; Scopus ID: 56208726400

Researcher ID: AAO-6460-2021

ІРИНА ЛЮБЧАК, д-р філос. з фінансів, банківської справи та страхування,

ст. викладач каф. фінансів

Державний торговельно-економічний університет

02156, Україна, м. Київ, вул. Киото, 19

E-mail: i.lyubchak@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-3988-2704; Scopus ID: 59938146300

АНДРІЙ ВАТУЛЬОВ, канд. екон. наук, доц.,

керівник секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань бюджету

01008, Україна, м. Київ, вул. Банкова 6-8

E-mail: Vatuliov@rada.gov.ua

ORCID: 0009-0006-1550-0966; Scopus ID: 55864923400

ВАЛЕРІЙ ЧУГУНОВ, д-р філос. з фінансів, банківської справи та страхування, наук. співроб.,

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 60

E-mail: 1000095v@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1292-6612; Scopus ID: 59938146400

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ У СИСТЕМІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито сутність державних фінансів у системі резильєнтності суспільного розвитку. Сучасний фінансово-економічний стан країни характеризується обмеженістю державних фінансових ресурсів, що спричинено дією воєнного стану в країні, значною залежністю від зовнішньої фінансової допомоги. Особливого значення набуває

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

підвищення дієвості фінансово-бюджетного механізму в умовах трансформації суспільно-економічних відносин, зростання соціально-економічних обмежень. Метою статті є визначення сутності державних фінансів як складової забезпечення резильєнтності суспільного розвитку, удосконалення системи управління державними фінансами, формування дієвої бюджетної політики в умовах суспільно-економічних трансформацій, визначення структури видатків бюджету на рівні функціональної класифікації, впливу дефіциту бюджету на динаміку державного боргу, підвищення результативності бюджетних видатків, ефективності використання бюджетних коштів. Новизною статті є розкриття сутності державних фінансів як складової забезпечення резильєнтності суспільного розвитку, що полягає у здатності державних фінансів впливати на забезпечення дієвості та стійкості соціально-економічного розвитку країни, досягнення максимального результату якісного надання суспільних послуг у процесі використання відповідного обсягу видатків бюджету; визначено взаємозв'язок між показником державного боргу у валовому внутрішньому продукті (ВВП) та аналогічним показником дефіциту бюджету з лагом у часі за 2016—2025 рр.; визначено особливості структури середніх показників видатків бюджету на рівні функціональної класифікації за 2010—2013, 2014—2017, 2018—2021, 2022—2025 рр.; здійснено середньострокове бюджетне планування частки доходів бюджету, видатків бюджету, дефіциту бюджету з урахуванням макроекономічних показників на 2027—2031 рр. в умовах суспільно-економічних трансформацій. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, що дало змогу реалізувати концептуальну єдність дослідження: системний, функціональний, аналізу, узагальнення, порівняння, наукового абстрагування, синтезу. Показано, що державні фінанси є однією з основних складових формування резильєнтності суспільного розвитку. Особливої ваги набуває реалізація бюджетної політики щодо ефективного управління бюджетним дефіцитом та державним боргом та податкової політики, спрямованої на адаптацію до змін економічного середовища, дієве формування доходної частини бюджету, ефективне управління державними видатками, орієнтоване на досягнення максимального соціально-економічного результату. Пріоритетними напрямками також є підвищення ефективності використання фінансових ресурсів держави, забезпечення макроекономічної стабільності, зміцнення фінансових інститутів, розвиток механізмів стратегічного фінансово-економічного планування, що сприятиме формуванню поточної та середньострокової резильєнтності суспільного розвитку.

Ключові слова: державні фінанси, бюджетна політика, формування бюджету, резильєнтність, дефіцит бюджету, державний борг, воєнний стан, суспільний розвиток.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сучасний фінансово-економічний стан країни характеризується обмеженістю державних фінансових ресурсів, що спричинено дією воєнного стану в країні, значною залежністю від зовнішньої фінансової допомоги. Це впливає на дестабілізацію економічних процесів. Раціональна та ефективна державна фінансова політика є вагомим інструментом забезпечення резильєнтності суспільного розвитку, оскільки визначає здатність національної економіки до стабільного розвитку та реалізації стратегічних соціально-економічних пріоритетів. Особливого значення набуває підвищення дієвості фінансово-бюджетного механізму в умовах трансформації суспільно-економічних відносин, зростання соціально-економічних обмежень. Важливою складовою

забезпечення резильєнтності суспільного розвитку є ефективне бюджетне планування та прогнозування, що сприятиме досягненню збалансованості державних фінансів, оптимізації структури доходів і видатків бюджету, належного рівня бюджетного дефіциту, державного боргу, удосконаленню міжбюджетних відносин у поточному періоді та середньостроковій перспективі. Комплекс цих факторів уможливорює підвищення стійкості фінансової системи до екзогенних та ендогенних факторів впливу та забезпечення суспільно-економічної резильєнтності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові підходи до дослідження державних фінансів ґрунтуються на поєднанні концепцій фінансової стабільності, сталого розвитку та суспільно-економічної резильєнтності. Зарубіжні вчені Le Quoc Dinh, Tran Thi Kim Oanh, Nguyen Thi Hong Ha [1] визначають взаємозв'язок між фінансовою стабільністю та ефективністю фіскальної політики. Особливу увагу привертає резильєнтність суспільного розвитку, трансформації фінансової системи держави в умовах воєнних викликів. Зокрема, питання забезпечення відновлення людського капіталу як складової резильєнтності суспільного розвитку досліджено у роботах академіка Е. Лібанової (E. Libanova) [2], функціонування державних фінансів, формування та реалізації фінансово-бюджетної політики — у розвідках В. Макогон (V. Makohon) [3], М. Пасічного (M. Pasichny) [4], забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах воєнного стану — у роботі Л. Сідельникової (L. Sidelnikova) [18], бюджетна прозорість та ефективність фіскальних правил досліджує Ж. Хаан (Дж. Хаан) [12], управління бюджетними потоками в умовах воєнного стану висвітлює робота К. Роменської (K. Romenska) [16], бюджетний дефіцит як один із основних показників бюджетної збалансованості розглядає Ю. Радіонов (Yu. Radionov) [20]. Разом з тим варто наголосити на необхідності комплексного підходу до розкриття сутності державних фінансів у системі забезпечення резильєнтності суспільного розвитку.

Метою статті є визначення сутності державних фінансів як складової забезпечення резильєнтності суспільного розвитку, удосконалення системи управління державними фінансами, формування дієвої бюджетної політики в умовах суспільно-економічних трансформацій, визначення структури видатків бюджету на рівні функціональної класифікації, впливу дефіциту бюджету на динаміку державного боргу, підвищення результативності бюджетних видатків, ефективності використання бюджетних коштів.

Новизною статті є розкриття сутності державних фінансів як складової забезпечення резильєнтності суспільного розвитку, що полягає у здатності державних фінансів впливати на забезпечення дієвості та стійкості соціально-економічного розвитку країни, досягнення максимального результату якісного надання суспільних послуг при використанні відповідного обсягу видатків бюджету; визначено взаємозв'язок між показником

державного боргу у валовому внутрішньому продукті та аналогічним показником дефіциту бюджету з лагом у часі за період 2016—2025 рр.; визначено особливості структури середніх показників видатків бюджету на рівні функціональної класифікації за періоди 2010—2013 рр., 2014—2017, 2018—2021, 2022—2025 рр.; здійснено середньострокове бюджетне планування частки доходів бюджету, видатків бюджету, дефіциту бюджету з урахуванням макроекономічних показників на період 2027—2031 рр. в умовах суспільно-економічних трансформацій.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, що уможливило реалізувати концептуальну єдність дослідження, зокрема системний, функціональний, аналізу, узагальнення, порівняння, наукового абстрагування, синтезу.

Виклад основного матеріалу. Державні фінанси є основою забезпечення суспільного розвитку та одним із важливих інструментів забезпечення стійкості національної економіки, формування державного бюджету, підтримання належного рівня життя громадян. Вагомим є підвищення рівня бюджетної збалансованості, ефективне та раціональне виконання бюджетних програм, а для формування дієвої бюджетно-податкової політики — використання фіскального регуляторного механізму, зокрема в частині удосконалення системи адміністрування податків. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій державні фінанси є інструментом забезпечення макроекономічної стійкості, здатності держави реагувати на екзогенні та ендогенні ризики, забезпечувати належний рівень соціального захисту населення. Архітектоніка системи управління державними фінансами враховує бюджетну збалансованість, резильєнтність державного сектору економіки, рівень податкового навантаження. Стан макроекономічного середовища України характеризується достатньо високим рівнем соціально-економічної волатильності. Такі тенденції визначені у коливанні темпів економічного зростання, залежності від зовнішньої фінансової підтримки. Аналіз динаміки номінального ВВП України за останні п'ять років характеризує поступове відновлення економіки після кризового впливу внутрішніх і зовнішніх факторів у 2022 р.

Динаміка номінального ВВП України у 2021—2025 рр. відображає квартальний розподіл економічної активності. Така тенденція має поступове зростання частки виробленого продукту від першого до четвертого кварталу в межах кожного року. У 2022 р. наявне зниження економічної динаміки, зумовлене початком повномасштабного вторгнення. Це вплинуло на порушення виробничих ланцюгів, релокації підприємств, скорочення інвестиційної активності та зниження ефективності використання виробничих потужностей. Адаптація до умов воєнного стану певною мірою позитивно впливала на відновлення логістики, посилене функціонування критичної інфраструктури та раціональне бюджетне фінансування, а ще сприяла

формуванню адаптивної моделі економічної резильєнтності. У 2023—2025 рр. визначено сталі тенденції до зростання, що характеризується поступовим нарощуванням ВВП. На цю динаміку також вплинули інфляційні процеси, розширення фіскального стимулювання та збільшення зовнішньої фінансової допомоги.

Боргова політика є вагомим інструментом у системі суспільно-економічних трансформацій, що реалізується шляхом визначення основних цілей, завдань, якісних та кількісних параметрів системи управління державним боргом. Зі свого боку, боргова політика та механізм управління державним боргом формується під впливом особливостей соціально-економічного стану країни та здатності фінансового сектору формувати необхідні ресурси задля забезпечення макроекономічної стійкості. Причинами зростання показника державного навантаження України є дефіцит державного бюджету та платіжного балансу держави, що зумовлює динаміку зростання боргу кожного року, а ще збільшення витрат на обслуговування та погашення вже наявних боргів країни. За стрімкого зростання видатків на обслуговування боргу держава повинна або зменшувати видатки на фінансування соціально-економічних програм, або збільшувати свої доходи, що здійснюється, зазвичай, за рахунок збільшення податкового навантаження на населення.

Зростання рівня державного боргу негативно впливає на суспільно-економічний розвиток країни. З початку дії воєнного стану у зв'язку з необхідністю фінансування витрат на оборону і збільшення фінансування на підтримку громадян, які втратили дім і роботу, державні витрати почали зростати високими темпами. Фінансова спроможність держави формувати бюджетні доходи значно зменшилась, що спонукало до пошуку джерел фінансування державних видатків. Важливим завданням фінансово-бюджетної політики є формування синергетичного взаємозв'язку між борговою політикою та рівнем суспільно-економічного розвитку країни. Обмеженість фінансових ресурсів бюджету, особливо в умовах воєнного стану, підвищує потребу в залученні додаткових фінансових ресурсів. Відповідно до цього важливим є формування ефективної та дієвої стратегії управління державним боргом.

Саме цілеспрямована боргова політика створює передумови для зростання та розвитку, а також забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави, прозорого і ефективного управління боргом у середньо- та довгостроковій перспективі. Необхідною є оптимізація системи управління державним боргом, до механізму якої варто включити інструменти: посилення прозорості державних фінансів за рахунок введення паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ; підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між фінансовими інститутами; посилення ефективності планування та використання видатків бюджету; управління

державним боргом, з урахуванням залежності від зовнішнього; підвищення дієвості бюджетного прогнозування (відповідно до рівня пріоритетності бюджетних програм та підвищення ефективності формування бюджету як складової забезпечення соціально-економічної результативності) [6, 11].

Реалізація довгострокових цілей фінансово-бюджетної політики значною мірою залежить від того, наскільки враховані інституційні особливості економічного середовища та зв'язки між його елементами. До пріоритетних завдань цієї політики належать: систематичне удосконалення підходів до прогнозування бюджетних доходів, зокрема податкових надходжень, із урахуванням економічної динаміки та впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на бюджетну стійкість; оптимізація структури бюджетних доходів; підвищення рівня прозорості та стабільності фіскальної системи; ефективне використання бюджетних коштів та формування транспарентної бюджетної політики. Податкова політика в умовах воєнного стану має бути спрямована на формування стабільних бюджетних надходжень з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку. Необхідність забезпечення бюджетної збалансованості зумовлює потребу у посиленні впливу бюджетної політики в системі макроекономічної рівноваги через застосування адаптивної бюджетної архітекτονіки, дієве управління міжбюджетними трансфертами і встановлення посиленого зв'язку між макроекономічними показниками та пріоритетами бюджетної політики. Це сприятиме підвищенню ефективності управління публічними фінансами. Співпраця з міжнародними інституціями та урядами іноземних країн дасть змогу підтримати платоспроможність країни в умовах воєнного стану. Водночас важливо забезпечити прозоре використання залучених коштів, що сприятиме соціально-економічному розвитку країни [13].

Якщо частка видатків Зведеного бюджету України у ВВП поступово збільшувалася з 34,34 % у 2010—2013 рр., 34,68 у 2014—2017 рр. до 35,39 % у 2018—2021 рр., то, враховуючи воєнний стан, показник суттєво збільшився і становив 64,81 % у 2022—2025 рр.: найбільше зростання відбулося в обороні — 29,77 %, а громадський порядок, безпека та судова влада становили 9,15 % (див. табл. 1).

За період з 2010 по 2025 роки (16 років) показник дефіциту державного бюджету мав значення в межах 3 % до ВВП протягом 6 років: 2011 р. — 1,75 %, 2015 — 2,27, 2016 — 2,95, 2017 — 1,61, 2018 — 1,66, 2019 р. — 2,04 %; показник дефіциту державного бюджету мав значення в межах 6 % до ВВП протягом 6 років: 2010 р. — 5,73 %, 2012 — 3,66, 2013 — 4,2, 2014 — 4,92, 2020 — 5,15, 2021 р. — 3,65 %; показник дефіциту державного бюджету мав значення більше 17 % до ВВП протягом останніх чотирьох років в умовах воєнного стану: 2022 р. — 17,46 %, 2023 — 20,45, 2024 — 17,74, 2025 р. — 4,92 % (див. табл. 2).

За період з 2010 по 2025 рр. (16 років) показник загальної суми державного боргу мав значення в межах 40 % до ВВП протягом чотирьох років:

2010 р. — 38,6 %, 2011 — 35,1 %, 2012 — 35,3, 2013 р. — 38,4 %; показник загальної суми державного боргу мав значення в межах 60 % до ВВП протягом двох років: 2019 р. — 50,2 %, 2021 р. — 49,0 %, однак показник загальної суми державного боргу до ВВП суттєво збільшився протягом останніх чотирьох років в умовах воєнного стану: 2022 р. — 77,8 %, 2023 — 84,4, 2024 — 93,3, 2025 р. — 101,2 %, зростання відбулося на 52,2 в.п. як порівняти з 2021 р. Важливим є визначення впливу показника дефіциту державного бюджету на динаміку показника державного боргу (див. табл. 3).

Таблиця 1. Частка видатків Зведеного бюджету України у ВВП, %

Функціональна класифікація	2010—2013	2014—2017	2018—2021	2022—2025
загальнодержавні функції	4,02	5,51	5,00	5,41
оборона	1,03	2,34	2,66	29,77
громадський порядок, безпека та судова влада	2,62	2,91	3,49	9,15
економічна діяльність	4,26	3,07	4,87	3,28
охорона навколишнього природного середовища	0,33	0,25	0,22	0,12
житлово-комунальне господарство	0,80	0,90	0,88	0,94
охорона здоров'я	4,07	3,46	3,61	3,39
духовний та фізичний розвиток	0,95	0,81	0,79	0,60
освіта	7,11	5,89	5,92	4,83
соціальний захист та соціальне забезпечення	9,16	9,54	7,95	7,32
Разом	34,34	34,68	35,39	64,81

Джерело: розраховано авторами за даними [22].

Таблиця 2. Дефіцит Державного бюджету України

Рік	Млн грн	% до ВВП	Рік	Млн грн	% до ВВП
2010	64 265,5	5,73	2018	59 251,1	1,66
2011	23 557,6	1,75	2019	80 993,7	2,04
2012	53 445,2	3,66	2020	217 611,0	5,15
2013	64 706,7	4,25	2021	198 843,8	3,65
2014	78 052,8	4,92	2022	914 868,0	17,46
2015	45 167,5	2,27	2023	1 336 872,6	20,45
2016	70 262,1	2,95	2024	1 359 353,9	17,74
2017	47 882,1	1,61	2025	1 635 782,2	18,32

Джерело: розраховано авторами за даними [22].

Рівняння регресії:

$$Y = 54,9264 + 0,91111X_1 + 1,0163X_2 + 0,7599X_3, \quad (1)$$

де: Y — державний борг до ВВП, % (t), X_1 — дефіцит державного бюджету до ВВП, % (t), X_2 — дефіцит державного бюджету до ВВП, % (t—2, з лагом у 2 роки), X_3 — дефіцит державного бюджету до ВВП, % (t—3, з лагом у 3 роки).

На показник державного боргу до ВВП, % — Y у періоді (t) достатньо суттєво впливають дефіцит державного бюджету до ВВП, % — X_1 у періоді (t), коефіцієнт (0,91111), дефіцит державного бюджету до ВВП, % — X_2 у періоді (t—2), коефіцієнт (1,0163), дефіцит державного бюджету до ВВП, % — X_3 у періоді (t—3), коефіцієнт (0,7599). Зазначаємо достатньо високий рівень взаємозв'язку між наведеними вище показниками, вибірка 2013—2025 рр., коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,7803$).

У 2020 р. дефіцит державного бюджету України (див. рис. 1) становив 5,15 % до ВВП. У 2021 р. показник знизився до 3,65 % ВВП, що свідчить про певну фіскальну стабілізацію. Початок повномасштабного вторгнення у 2022 р. суттєво вплинув на індикатори макроекономічної безпеки — ВВП

Таблиця 3. Державний та гарантований державою борг за 2010—2025 рр., млрд грн

Рік	Загальна сума боргу	% до ВВП	Державний борг			Гарантований державою борг		
			разом	внутрішній борг	зовнішній борг	разом	внутрішній борг	зовнішній борг
2010	432,3	38,6	323,5	141,7	181,8	108,8	13,9	94,9
2011	473,1	35,1	357,3	161,5	195,8	115,8	12,2	103,6
2012	515,5	35,3	399,2	190,3	208,9	116,3	16,2	100,1
2013	584,8	38,4	480,2	257,0	223,3	104,6	27,1	77,4
2014	1 100,8	69,4	947,0	461,0	486,0	153,8	27,9	125,9
2015	1 572,2	79,1	1 334,3	508,0	826,3	237,9	21,5	216,4
2016	1 929,8	80,9	1 650,8	670,6	980,2	279,0	19,1	259,9
2017	2 141,7	71,8	1 833,7	753,4	1 080,3	308,0	13,3	294,7
2018	2 168,4	60,9	1 860,3	761,1	1 099,2	308,1	10,3	297,8
2019	1 998,3	50,2	1 761,4	829,5	931,9	236,9	9,4	227,6
2020	2 551,9	60,8	2 259,2	1 000,7	1 258,5	292,7	32,3	260,4
2021	2 672,1	49,0	2 362,7	1 062,6	1 300,2	309,3	49,0	260,3
2022	4 075,5	77,8	3 715,1	1 389,7	2 325,4	360,3	72,2	288,1
2023	5 519,5	84,4	5 188,1	1 587,7	3 600,4	331,4	68,8	262,6
2024	6 980,9	93,3	6 962,5	1 863,1	4 829,3	288,5	69,4	219,2
2025	9 042,7	101,2	8 766,0	1 967,2	6 798,8	276,7	64,3	212,4

Джерело: розраховано авторами за даними [22].

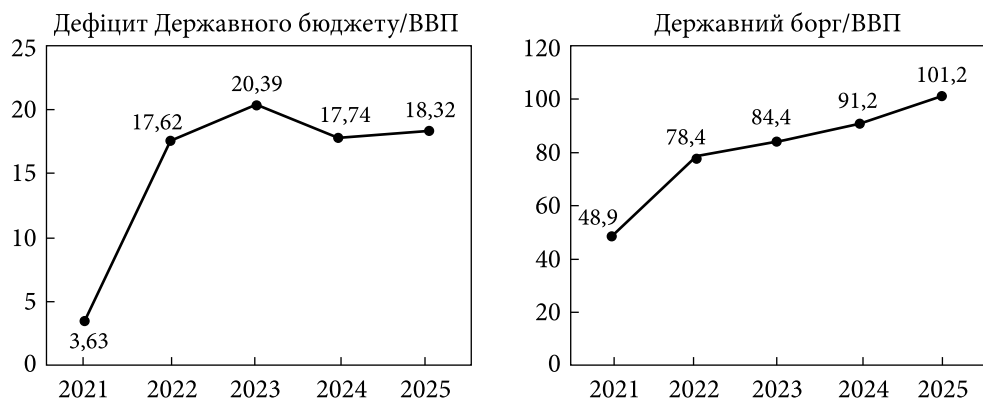

Рис. 1. Показники дефіциту державного бюджету та державного боргу 2021—2025 рр., % до ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [23].

скоротився на 28,8 %. Дефіцит бюджету збільшено до 17,46 % ВВП у 2022 р. У 2023 р. тенденція до збільшення фіскального розриву посилилась, і державний бюджет був виконаний із дефіцитом у 20,45 % ВВП. У 2024 р. показник дефіциту склав 17,74 %, у 2025 р. він визначений на рівні 18,32 % ВВП. Стійке зростання дефіциту зумовлює необхідність формування дієвої фінансово-економічної політики задля соціально-економічної стійкості. У 2021 р. державний борг до ВВП становив 49,0 %. В умовах воєнного стану він зріс до 77,8 % у 2022 р. та 84,4 % у 2023 р. За підсумками 2024 р. рівень боргу сягнув 93,3 %, у 2025 р. показник становив 101,2 % ВВП. Фінансування дефіциту та боргової політики зумовлює потребу у реалізації дієвої бюджетної політики. У серпні 2024 р. було визначено умови щодо реструктуризації зовнішнього державного боргу обсягом 20 млрд дол. США до 2029 р.

В умовах воєнного стану вагомим є питання обмеженості бюджетних ресурсів, що впливає на оптимізацію видатків на обслуговування державного бюджету. Понад 97 % власників єврооблігацій підтримали угоду, що уможливить Україні заощадити 11,4 млрд дол. США у найближчі три роки, забезпечуючи додаткові ресурси для фінансування критичних потреб, зокрема оборони. Основний ризик — зростання боргового навантаження. Станом на 31 січня 2025 р. державний та гарантований державою борг України становив 7 068,00 млрд грн (168,99 млрд дол. США), з них 72,74 % припадало на зовнішній борг (5 141,34 млрд грн або 122,93 млрд дол. США), решта — на внутрішній борг (1 926,66 млрд грн або 46,07 млрд дол. США). Підтримку державного бюджету також забезпечує зовнішня фінансова допомога. Станом на грудень 2024 р. Україна отримала загалом 105,9 млрд дол. США міжнародної фінансової допомоги, що становить у середньому понад 35 млрд дол. США щорічно. Ці ресурси здебільшого спрямовувались на фінансування соціальних видатків бюджету, натомість військові видатки

держава покривала власним коштом. Обсяги міжнародної допомоги варіювались залежно від зовнішньополітичної ситуації та фінансових механізмів — від надзвичайних грантів до довгострокових програм розвитку.

Для збільшення дохідної частини бюджету уряд у жовтні 2024 р. підвищив військовий збір з 1,5 % до 5 %, а також поширив його на платників єдиного податку: 1 % від доходу для платників III групи, 10 % від мінімальної зарплати (8000 грн) для ФОП I, II та IV груп. Золотовалютні резерви України протягом воєнного стану демонстрували тенденцію до зростання. Так, на кінець 2022 р. вони становили 28,5 млрд дол. США, у 2023 — 40,5, а у 2024 р. — 43,8 млрд дол. США. Станом на кінець лютого 2025 р. резерви зменшилися до 40,1 млрд дол., що свідчить про часткове використання накопичених ресурсів для стабілізації економіки на початку поточного року.

Вагомим посиленням стану державних фінансів є ефективне функціонування бюджетної системи, зокрема формування стабільної дохідної частини бюджету, раціональний розподіл видатків, обґрунтований рівень дефіциту бюджету. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів пріоритетним є підвищення ефективності фіскальної політики, спрямованої на мінімізацію бюджетних ризиків і забезпечення фінансової стабільності держави. Резильєнтність суспільного розвитку залежить від здатності держави забезпечувати боргову стійкість та ефективне управління державним боргом. Високий показник боргового навантаження посилює вразливість фінансової системи до зовнішніх шоків. Збалансована боргова політика сприяє зміцненню довіри до державних фінансів і підвищенню інвестиційної привабливості економіки. Важливим є оптимальне поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування та забезпечення прозорості використання залучених ресурсів.

Бюджетна політика як суспільно-економічний інститут містить систему механізмів, правил взаємодії держави з економічними суб'єктами. Інститут бюджетної політики, що діє в межах інституційного середовища формування бюджету, є системою, що включає методи, форми та важелі формування та використання бюджетних коштів — інструментів державного регулювання економіки у сфері бюджетних відносин. Перспективне бюджетне планування та прогнозування — це необхідна умова для реалізації макроекономічного регулювання у сфері бюджетних відносин. Бюджетне планування та прогнозування є основою для визначення пріоритетів на середньострокову та довгострокову перспективи. Перспективне бюджетне планування та прогнозування здійснює вплив на збалансованість бюджету, фінансову архітектоніку дохідної частини бюджету та видаткової частини бюджету, міжбюджетних відносин. Розроблення перспективних прогнозів та планів здатне реалізувати основне завдання бюджетного регулювання — досягнення стійкого зростання добробуту населення на основі раціонального розподілу та перерозподілу суспільного продукту

через систему публічних фінансів. Застосування положень інституційної архітекτονіки надасть можливість визначити рівень функціонування та збалансованості бюджетної системи як вагомої складової державного регулювання економіки та підвищити якість бюджетного процесу в Україні. Доцільним є подальший розвиток та удосконалення фінансового інституційного простору, формування дієвих бюджетних механізмів суспільного розвитку, відновлення економічного зростання, забезпечення довіри громадянського середовища до державних інституцій [6, 13].

Суспільна резильєнтність визначає розвиток інституційної спроможності держави, підвищення прозорості та підзвітності у сфері управління публічними фінансами. Вагоме значення має міжнародна фінансова підтримка, яка є додатковим ресурсом забезпечення фінансової стабільності та відновлення економіки. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Важливим є методологічне вдосконалення механізму середньострокового прогнозування показників надходжень податків та зборів, перспективне планування видаткової частини бюджету. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання ВВП з метою задоволення потреб суспільства. У пріоритеті — реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти, механізми. Розвиток суспільних відносин потребує поглиблення досліджень щодо впливу бюджетних видатків на динаміку соціально-економічних процесів, посилення дієвості використання видатків бюджету як ефективного інструменту забезпечення економічного розвитку країни, підвищення якісного рівня бюджетного прогнозування і планування видатків бюджету, результативності бюджетної політики.

Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітекτονіки у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. У процесі середньострокового планування на 2027—2031 рр. приросту реального ВВП на 4,8 %, індексу споживчих цін — 7,5 % питома вага доходів зведеного бюджету у ВВП складатиме 41,7 %, питома вага видатків зведеного бюджету у ВВП — 52,3%, питома вага дефіциту бюджету у ВВП — 10,6 % (див. табл. 4). Визначені бюджетні показники середньострокового планування з врахуванням бюджетної архітекτονіки дохо-

Таблиця 4. Бюджетна стратегія економічного зростання, %

Показник	2027	2028	2029	2030	2031	2027—2031
Приріст реального ВВП	4,8	5,0	4,6	4,6	5,0	4,8
Приріст індексу споживчих цін	8,2	7,9	7,4	7,0	7,0	7,5
Частка доходів зведеного бюджету у ВВП	43,8	42,7	41,5	40,7	39,8	41,7
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП	58,6	55,4	52,1	49,2	46,2	52,3
Частка дефіциту у ВВП	14,8	12,7	10,6	8,5	6,4	10,6

Джерело: розроблено автором за даними [22].

дів бюджету, видатків бюджету, дефіциту бюджету, ефективності та якості планування і виконання бюджетних програм, бюджетної результативності, підвищення дієвості використання бюджетних коштів сприятимуть економічному зростанню, суспільному розвитку країни.

Висновки. Державні фінанси є однією з основних складових формування резильєнтності суспільного розвитку. Вагомим є реалізація бюджетної політики щодо ефективного управління бюджетним дефіцитом та державним боргом. Узгодженість відповідних макроекономічних показників формує адаптивний потенціал фінансової системи, що є механізмом суспільної резильєнтності. Реалізація податкової політики має бути спрямована на адаптацію до змін економічного середовища, дієве формування дохідної частини бюджету, ефективне управління державними видатками, орієнтоване на досягнення максимального соціально-економічного результату. З метою підвищення рівня управління ними важливим є розвиток інституційної фінансово-бюджетної архітекτονіки, забезпечення прозорості бюджетного процесу, посилення системи моніторингу та оцінки виконання бюджетних програм, використання бюджетних коштів. Досягнення належного рівня фінансової безпеки у системі резильєнтності суспільного розвитку можливе за умови формування інтегрованої моделі державного фінансового управління, яка передбачає синергію фінансової, економічної, соціальної політики, узгодження інституційних механізмів та впровадження адаптивних інструментів реагування на кризові явища. Пріоритетними напрямками є підвищення ефективності використання фінансових ресурсів держави, забезпечення макроекономічної стабільності, зміцнення фінансових інститутів, розвиток механізмів стратегічного фінансово-економічного планування, що сприятиме формуванню поточної та середньострокової резильєнтності суспільного розвитку.

Важливим є формування бюджетної політики як складової системи державного фінансового забезпечення суспільного розвитку, що ґрунту-

ється на основних засадах адаптивної бюджетної архітекτονіки з урахуванням відповідного рівня стійкості, динамічної збалансованості бюджету, виходячи з пріоритетів національної оборони та безпеки, соціального захисту населення, економічного розвитку країни, дієвості діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, державного фінансового контролю, що сприятиме підвищенню результативності використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану, обмеженості державних фінансових ресурсів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Le Quoc Dinh, Tran Thi Kim Oanh, & Nguyen Thi Hong Ha (2025). Financial stability and sustainable development: perspectives from fiscal and monetary policy. *International Journal of Finance Economics*, 30 (2), 1724—1741. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2981>
2. Libanova, E. M. (2025). Human capital of Ukraine: losses due to the war and prospects for post-war revival (transcript of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, February 5, 2025). *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 4, 38—45. <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.038>
[Лібанова, Е. М. (2025). Людський капітал України: втрати внаслідок війни і перспективи повоєнного відродження (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 5 лютого 2025 р.). *Вісник НАН України*, 4, 38—45].
3. Makohon, V. (2023). State wartime budget: 2022. *Scientia fructuosa*, 148, 2 (Apr. 2023), 59—66. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(148\)06](https://doi.org/10.31617/1.2023(148)06).
4. Pasichnyi, M. (2024). Fiscal dominants of military financing. *Scientia fructuosa*, 154, 2 (Apr. 2024), 20—37. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)02](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)02)
[Пасічний, М. (2024). Фіскальні домінанти фінансування військових потреб. *Scientia fructuosa*, 154, 2 (Квіт 2024), 20—37].
5. Pyrozhekov, S. I., Bozhok, Ye. V., & Khamitov, N. V. (2021). National resilience of the country: strategy and tactics of anticipation of hybrid threats. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 8, 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
[Пирожков, С. І., Божок, Є. В., & Хамітов, Н. В. (2021). Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник НАН України*, 8, 74—82].
6. Chuhunov, I. Ya. (2021). Budget strategy of social development. Kyiv: KNTEU.
[Чугунов, І. Я. (2021). Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т].
7. Afonso, A., Jalles, J. T. & Venâncio, A. (2021). Taxation and Public Spending Efficiency: An International Comparison. *Comparative Economic Studies*, 63, 356—383. <https://doi.org/10.1057/s41294-021-00147-2>
8. Anayi, L., Bloom, N., Bunn, P., Mizen, P., Thwaites, G., & Yotzov, I. (2022, 16 Apr). The impact of the war in Ukraine on economic uncertainty. Centre for Economic Policy Research (CEPR). <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-ukraine-economic-uncertainty>
9. Avellán, L., Galindo, A., & Leon-Díaz, J. (2020). The Role of Institutional Quality on the Effects of Fiscal Stimulus. <https://doi.org/10.18235/0002316>
10. Candreva, P. J. (2024). National Defense Budgeting and Financial Management. Policy and Practice (2nd ed.). <https://www.infoagepub.com/products/National-Defense-Budgeting>. <https://doi.org/10.1108/979-8-88730-507-3>
11. Chuhunov, I., Kucher, G., & Liubchak, I. (2024). Government debt management in the system of socio-economic transformations. *Economy and Society*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-56>

- [Чугунов, І., Кучер, Г., & Любчак, І. (2024). Управління державним боргом у системі суспільно-економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*, 68].
12. Haan, J., & Gootjes, B. (2022). Do fiscal rules need budget transparency to be effective? *European Journal of Political Economy*, 75. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102210>
 13. Chugunov, I., Radionov, Y., & Liubchak, I. (2025). Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*, 162 (4), 4—19. [https://doi.org/10.31617/1.2025\(162\)01](https://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
[Чугунов І., Радіонов, Ю., & Любчак І. (2025). Фінансова стійкість України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*, 162 (4), 4—19].
 14. Ilori, Ayobami E., Paez-Farrell, Juan, & Thoenissen, Christoph (2022). Fiscal policy shocks and international spillovers. *European Economic Review*, (141). <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103969>
 15. Kaufman, R. F. (2024). The Defense Budget Process. In: J. K. Galbraith, J. Brauer, and L. L. Webster (Eds.). *Economics of Peace and Security*. Oxford: Eolss Publishers. <https://www.eolss.net/sample-chapters/c13/E6-28A-02-02.pdf>
 16. Romenska K., Datsenko V., Samoday V., Puhach Y., & Dudchuk O. (2024). Management of budget flows under martial law. *Public and Municipal Finance*, 13 (1), 55—69. [https://doi.org/10.21511/pmf.13\(1\).2024.05](https://doi.org/10.21511/pmf.13(1).2024.05)
 17. Shawe, R. (2023) Budget and Organization Management. *Open Journal of Business and Management*, 11 (3), 910—919. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2023.113049>
 18. Sidelnykova, L., & Posadnieva, O. (2023) Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*, 10 (2), 220—230. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.2.2023.220-230>
 19. Kim, S., & Park, S. (2022). How Do Balanced Budget Rules Impact Fiscal Performance Based On Revenue Structure?: Evidence From U.S. States. *State & Local Government Review*, 54 (2), 146—164. <https://doi.org/10.1177/0160323X221094805>
 20. Radionov, Y. (2024). Budget deficit: causes, consequences, ways of covering. *Finance of Ukraine*, 6), 54—74. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.06.054>
[Радіонов, Ю. Д. (2024). Дефіцит бюджету: причини виникнення, наслідки, шляхи покриття. *Фінанси України*, 6, 54—74].
 21. State web portal of budget for citizens. <https://openbudget.gov.ua/>
[Державний веб-портал бюджету для громадян].
 22. Ministerstvo finansiv Ukrainy. <https://www.mof.gov.ua>
[Міністерство фінансів України].

Стаття надійшла до редакції журналу 05.05.2026

Стаття прийнята до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації: 23.06.2026

Igor Chugunov, Dr. Sc. (Economics), Prof., Corr. Mem. of the NAS of Ukraine,
Head of the Department of Finance
State University of Trade and Economics

02156, Ukraine, Kyiv, str. Kyoto, 19

E-mail: chugunov055@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3612-7236; Scopus ID: 56208726400

Iryna Liubchak, PhD (Finance, Banking and Insurance), Senior Lecturer, Dept. of Finance,
State University of Trade and Economics

02156, Ukraine, Kyiv, str. Kyoto, 19

E-mail: i.lyubchak@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-3988-2704; Scopus ID: 59938146300

Andriy Vatulov, PhD (Economics), Assoc. Prof.
Head of the Secretariat of the Budget Committee
of the Verkhovna Rada of Ukraine,
01008, Ukraine, Kyiv, str. Bankova 6-8
E-mail: Vatuliiov@rada.gov.ua

ORCID: 0009-0006-1550-0966; Scopus ID: 55864923400

Valeriy Chugunov, PhD (Einance, Banking and Insurance), Researcher,
Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: 1000095v@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1292-6612; Scopus ID: 59938146400

PUBLIC FINANCES IN THE SOCIAL DEVELOPMENT RESILIENCE SYSTEM

The article reveals the essence of public finances in the system of resilience of social development. The current state of the country's financial and economic situation is characterized by the limited state financial resources, which is caused by the action of martial law in the country, and significant dependence on external financial assistance. Of particular importance is the increase in the effectiveness of the financial and budgetary mechanism in the conditions of the transformation of socio-economic relations, and the growth of socio-economic restrictions. The purpose of the article is to determine the essence of public finances as a component of ensuring the resilience of social development, improve the system of public finance management, form an effective budget policy in the conditions of socio-economic transformations, determine the structure of budget expenditures at the level of functional classification, the impact of the budget deficit on the dynamics of public debt, increase the effectiveness of budget expenditures, and the efficiency of using budget funds. The novelty of the article is the disclosure of the essence of public finances as a component of ensuring the resilience of social development, which consists in the ability of public finances to influence the effectiveness and sustainability of the country's socio-economic development, achieving the maximum result of high-quality provision of public services when using the appropriate amount of budget expenditures; the relationship between the public debt indicator in gross domestic product and the similar indicator of the budget deficit with a time lag for the period 2016—2025 is determined; the features of the structure of average indicators of budget expenditures at the level of functional classification for the periods 2010—2013, 2014—2017, 2018—2021, 2022—2025 are determined. Medium-term budget planning of the share of budget revenues, budget expenditures, and budget deficit was carried out, taking into account macroeconomic indicators for the period 2027—2031 in the context of socio-economic transformations. The work uses a set of scientific methods and approaches, which made it possible to implement the conceptual unity of the study, in particular, the methods of systemic, functional analysis, generalization, comparison, scientific abstraction, and synthesis. It is shown that public finances are one of the main components in the formation of social development resilience. The implementation of a budget policy to manage the budget deficit and public debt effectively is important. The implementation of tax policy aimed at adapting to changes in the economic environment, effective formation of the revenue part of the budget, effective management of public expenditures, and focused on achieving maximum socio-economic results is important. The priority areas are increasing the efficiency of the use of state financial resources, ensuring macroeconomic stability, strengthening financial institutions, and developing mechanisms for strategic financial and economic planning, which will contribute to the formation of current and medium-term resilience of social development.

Keywords: public finances, budget policy, budget formation, resilience, budget deficit, public debt, martial law, social development.